

'De grote verhalen vormen de ziel van onze democratie'

René de Reuver ziet de secularisatie ook als zegen

'We kunnen als samenleving niet zonder dragende verhalen die hoop en perspectief bieden.' René de Reuver is scriba – algemeen secretaris - van de Protestantse Kerk in Nederland. Door onder meer steun voor het kerkasiel in de Bethelkapel in Den Haag en zijn toespraak bij de Klimaatmars in Amsterdam heeft hij laten zien waar de kerk voor staat. 'Het gaat om dieperliggende waarden. Onze pluriforme democratie kan niet zonder geloofstradities.'

Theo Brand

Foto's:
Sandra Haverman

Vriendelijk verwelkomt De Reuver de interviewer in het dienstencentrum van de Protestantse Kerk in Utrecht. De predikant, sinds 2016 de hoogst geplaatste ambtsdrager van de kerk, stelt zijn gast op z'n gemak: 'Zeg maar René.' Samen lopen we door een trappenhuis naar de tweede etage. We passeren een kantoortuin met medewerkers en komen aan in een ruime werkkamer. Het kost moeite het gevoel te krijgen tegenover een kerkelijke autoriteit te zitten. Ontspannen omgaan met mensen gaat hem makkelijk af, zo blijkt ook uit zijn levensverhaal. Tijdens de laatste jaren van zijn middelbare schooltijd groeide het besef dat hij graag bezig wilde zijn met geloof, theologie en mensen. 'Juist in die combinatie. Altijd in gesprek met mensen, over wat hen bezighoudt en over levensvragen. Daar wilde ik graag mijn werk van maken. En predikant worden? Daar ben ik pas later

naartoe gegroeid.' Opgegroeid in Capelle aan den IJssel werkte hij op zaterdagen bij een bakker en ging met brood langs de deur. 'Dat was een mooie tijd. Ik was de enige die naar de kerk ging en dat verbreedde mijn horizon. We reden met een bus rond om brood rond te brengen. Zo bouwde ik een band op met mensen. Sommigen vroegen me wat ik na mijn eindexamen ging doen. Theologie studeren dus. Dat leidde tot verrassende gesprekken.'

Wat is de relevantie van kerk-zijn en christelijk geloof?

'Vandaag staan maatschappelijke instituties enorm onder druk, er is minder een wij-gevoel. We worden als mens sterker op onszelf teruggeworpen. Dat heb ik gemerkt in gesprekken tijdens kerkelijk recreatiewerk en later in het pastoraat. Maar we kunnen als mens niet zonder dragende

verhalen die hoop geven en perspectief bieden.' 'Ook ben ik ervan overtuigd dat je als mens een gemeenschap nodig hebt waarin je volop als individu kunt meedoen. Waarin mensen zichzelf mogen zijn en kunnen bijdragen aan het grotere geheel. En dat je vanuit zo'n gemeenschap ook samen ondersteunende dingen doet voor de buurt, voor je omgeving, de diaconale kant.' De Reuver denkt dat er toekomst is voor de kerk in een 'dunnere institutionele vorm'. 'Geïnspireerd raken en in actie komen. Vanuit die ervaring zeggen mensen vaak ook: 'Laat je wat meer zien als kerk.' De ontkerkelijking is al decennia gaande en jaarlijks verliezen kerken in Nederland tienduizenden leden. De Reuver: 'Dat baart me zorgen en heeft ook effect op de maatschappij. Joep de Hart van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) legt hier de

vinger op de zere plek: waar blijft al het sociale kapitaal van vrijwilligers? Tegelijk is de kerk veel minder een machtsfactor dan vroeger. Daar zit ook iets positiefs in. Je kunt veel vrijer opereren en dat geeft ruimte voor het evangelie, het grote verhaal dat mensen draagt en kan inspireren.'

Wie zijn belangrijke voorbeelden voor u en waarom?

'Ik wil er twee uitlichten die elkaar aanvullen. Dat zijn Henri Nouwen en Dietrich Bonhoeffer.' Henri Nouwen (1932-1996) was een rooms-katholiek priester die hoogleraar werd in de Verenigde Staten en enkele spirituele bestsellers schreef. De Reuver: 'Bij Nouwen proef ik de diepe ervaring dat je er mag zijn, dat je als mens aanvaard bent door God. Dat zet je als mens stevig op de grond.' Dietrich Bonhoeffer (1906-1945) was een vooraanstaand Duits kerkleider, theoloog en verzetsstrijder tegen het nazisme. De Reuver: 'Ook bij hem gaat het om het aanvaard zijn door God, maar nadrukkelijker nog om de navolging van Christus.' 'Verder ben ik gevormd door hoogleeraar christelijke ethiek Gerrit de Kruijf, die ik persoonlijk heb gekend. Hij overleed in 2013 op zestigjarige leeftijd. Dat heeft impact gehad. Het ging hem om de verkondigende kracht van het evangelie in onze pluriforme samenleving en democratie. De Bijbelse boodschap heeft daarin een kritische, bevestigende en uitdagende rol. Het gaat om een publieke theologie zoals ook de voormalige Britse aartsbischop Rowan Williams die uitdraagt. Daarin moeten de verschillende rollen scherp zijn. De Staat gaat niet over zingeving en spiritualiteit. En de kerk is geen politieke partij of beweging, maar heeft wel een boodschap en draagt waarden uit.'

Hoe kan de kerk zijn eigen geluid laten horen?

'Juist een democratie die pluriform

is, kan niet zonder de inbreng vanuit levensbeschouwing en religie. Dat vormt de ziel van onze cultuur en maatschappij en daarin laten ook kerken vanuit hun Bijbelse inspiratie hun eigen geluid horen. In Nederland lijkt het er soms op dat we een dominant seculiere cultuur zijn. Stem geven aan religie vinden we vaak eng. Maar het grootste deel van de bevolking is niet atheïstisch, eerder agnostisch. Maar godsdienst staat bij mensen vaak wel in een kwade reuk, wat deels historisch te verklaren is. Maar daarmee doen mensen religie en kerken enorm tekort.' Regelmatig spreekt De Reuver met leden van het Kabinet en andere

overheid. Geestelijk verzorgers bieden een vrijplaats voor zingeving vanuit de eigen levensbeschouwing van mensen. De overheid gaat niet over de invulling en de inhoud hiervan.'

Op 10 maart jl. sprak u tijdens een kerkelijke bijeenkomst voorafgaand aan de Klimaatmars in Amsterdam. Waarom is klimaatverandering een belangrijke issue?

'Klimaat heeft alles te maken met de schepping. De geloofsbelijdenis van de kerk begint met 'Ik geloof in God de schepper'. De natuur en de aarde zijn ons toevertrouwd. Van Johannes Calvijn is de uitspraak dat we

'Mensen van allerlei godsdiensten en levensovertuigingen kunnen bondgenoten zijn'

politici, zowel in zijn rol als dagelijks bestuurslid van de Raad van Kerken in Nederland als vanuit het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO). 'Wat me opvalt is dat er van links tot rechts waardering is voor het werk van kerken op diaconaal gebied. Premier Rutte benadrukt telkens weer dat hij dit werk van kerken belangrijk vindt en dat de maatschappij niet zonder kan.' 'Wel valt me op dat politici met een liberale of progressieve achtergrond vaker moeite hebben om de eigenheid van de kerk te plaatsen en in te zien dat kerken niet vergelijkbaar zijn met bijvoorbeeld voetbalclubs. Neem nu de geestelijke verzorging bij defensie of in gevangenissen. De gedachte leeft soms dat dit overbodig is omdat er ook psychologen en maatschappelijk werkers zijn. Maar de kracht van geestelijk verzorgers is dat zij hun werk doen onafhankelijk van de

de aarde beter moeten achterlaten dan dat we haar aantreffen. Maar de gedachte dat we de natuur moeten redden, is me te maakbaar. Ik geloof dat christenen zich mogen inspannen vanuit geloofsvertrouwen.' 'Een bekende tweeslag is: de aarde bewerken en bewaren. Dat bewerken hebben we goed gehoord. De uitdaging is nu vooral om de schepping te bewaren. De kerk kan bijdragen aan het debat hierover, zowel intern als extern. De theologie van de schepper is stiefmoederlijk bedeed in onze traditie. In het christendom stond heel sterk de relatie tussen God en mens centraal. De bredere blik die 'groene theologie' nu biedt is heel waardevol. Het gaat om de hele schepping.' Toch plaatst De Reuver een kanttekening. 'De mens neemt, ondanks die noodzakelijke bredere blik, wel een unieke plaats in. In het scheppingsverhaal lezen we dat alles naar zijn ei-

'Geestelijk verzorgers bieden een vrijplaats voor zingeving. De overheid gaat niet over invulling en inhoud hiervan'

gen aard geschapen is, maar de mens is geschapen als beeld en gelijkenis van God. In dat besef klinkt ook onze verantwoordelijkheid mee.' 'Discussies over bijvoorbeeld de stikstofcrisis hebben allerlei juridische en politieke kanten. Als kerk moeten we niet in de uitwerking zitten, maar juist een laag dieper gaan. Vragen moeten fundamenteel zijn, want zo kan het niet verder. Wat zeggen de klimaatcrisis en verlies aan biodiversiteit over onze omgang met de natuur en onze productiewijzen? Als kerk willen we niet met de vinger wijzen en mensen vastpinnen, maar juist werken aan

bewustwording. Deemoedig zijn hoort daarbij en ook de zonde durven benoemen. In elk geval mogen we het dieperliggende probleem niet ontkenen of bagatelliseren. Als kerk geven we stem aan wie of wat geen stem heeft, zoals de natuur.'

'Als kerk geven we stem aan wie of wat geen stem heeft, zoals de natuur'

Wereldwijd en nationaal groeit de kloof tussen arm en rijk. Hoe staat de Protestantse Kerk tegenover deze ontwikkeling?

'Op vrijdag 8 november heb ik namens de gezamenlijke kerken samen met bisschop Gerard de Korte een armoederapport aangeboden aan staatssecretaris Van Ark. Daarmee geven we aan dat we een groeiend probleem zien en dat er wat aan gedaan moet worden. En dat we oog hebben voor de mensen die het betreft. Zelf ben ik predikant geweest in de Moerwijk in Den Haag en heb toen meer oog gekregen voor mensen die lijden door armoede. Voor God is elk mens waardevol, niet alleen de succesvolle mens. Als kerken bieden we hulp en zullen we het probleem bij de politiek blijven agenderen.'

Hoe beoordeelt u de opkomst van het rechts-populisme?

'Het hangt samen met het wegvallen van de grote verhalen en andere grote veranderingen, denk aan globalisering. Mensen verlangen terug naar vroeger en romantiseren het verleden. Vanuit onze contacten met andere kerken in Europa horen we dat dit overal speelt. Nationalisme groeit en aanhangers claimen daarbij het christendom.'

'Het is een doodlopende weg. De boodschap van de Bijbel is geen hang naar vroeger en is juist gericht op de

toekomst. Maar ik kan me er iets bij voorstellen vanuit mijn ervaringen in Moerwijk. In een portiekflat worden soms vijf verschillende talen gesproken, maar geen Nederlands terwijl de veiligheid in de wijk afneemt. Mensen voelen zich ontheemd, verlangen

terug naar vroeger en denken 'we hebben nu genoeg buitenlanders hier'. Vervolgens stemmen ze PVV omdat deze partij het nadrukkelijk aan de orde stelt.'

'Toen de gemeente Den Haag voorstelde dat in Moerwijk extra woningen voor vluchtelingen moesten komen, hebben we als kerk daartegen geprotesteerd. Niet omdat we tegen de opvang waren, maar wel vanwege de keuze voor Moerwijk. Kon het niet ergens anders in de stad, waar minder problemen zijn en minder onvrede is? Waarschijnlijk was het realiseren van huisvesting elders in de stad voor de gemeente te duur.'

Ziet u anderen, zoals moslims en niet-gelovigen, als bondgenoten?

'Ja, mensen van allerlei godsdiensten en levensovertuigingen kunnen bondgenoten zijn. Ik geloof in een combinatie van expliciet en inclusief. Daarmee bedoel ik: als kerk expliciet staan voor je eigen verhaal en traditie. Dat doe je met elkaar en ook samen met anderen. En daarmee handel je inclusief. Breng je eigen traditie in met het oog op het grotere geheel. Juist dan wordt het gesprek tussen mensen interessant en gebeuren er mooie dingen.'

Dit artikel is onlangs gepubliceerd op NieuwWij.nl.

Het profetische geluid van Lev Tolstoj

Gandhi werd met zijn leer en praktijk van geweldloze weerbaarheid sterk beïnvloed door Tolstoj. Albert Schweitzer noemde hem de grootste vredesactivist van het fin de siècle. Het vredesactivisme van de wereldberoemde schrijver van boeken als 'Oorlog en Vrede' en 'Anna Karenina' verdient meer aandacht.

Sieuwert Haverhoek

Wie was deze Lev Nikolajewitsj Tolstoj (1828-1910) en waarom werd hij bewonderd door grote persoonlijkheden van de twintigste eeuw? Tolstoj was beroemd om zijn romans 'Oorlog en Vrede' en 'Anna Karenina'. Maar hij raakt, na een avontuurlijk leven, rond zijn vijftigste levensjaar in een diepe existentiële crisis.

Door nood gedreven zoekt hij naar de zin van het leven bij allerlei religies. Tenslotte vindt hij antwoorden in de Bergrede van Christus. Terwijl hij die leest komt de gedachte in hem op: Wat is het in mij dat naar waarheid zoekt? Als in een flits beseft hij: God, en Hij leeft in mij! En dus leeft God in ieder mens! Tijdens deze mystieke ervaring wordt de ware betekenis van de Bergrede hem duidelijk, namelijk dat alle mensen gelijkwaardig zijn en dat de Leer van Christus bestemd is voor ieder mens.

Verboden christelijk oeuvre

Hij schrijft zijn ervaring en de terugblik op zijn leven neer in 'Mijn Biecht', waarin hij schoon schip maakt met zijn verleden. Hij werkt zijn nieuw verworven visie verder uit in 'Wat Ik Geloof' en 'Mijn Kleine Evangelie' en

in het magnum opus van zijn christelijke werken 'Het Koninkrijk Gods is Binnen in U!' tot een radicale religie-overstijgende theologie. Deze boeken werden alle door de Russische censuur verboden vanwege de kritiek op Kerk en Staat, die Tolstoj beschouwde als instituties die samenwerken in het onderdrukken en uitbuiten van de arme, gelovige massa. De manuscripten werden naar het buitenland gesmokkeld, waar ze worden vertaald en verspreid. Tolstoj besluit nu dat zijn christelijke boeken vrij van auteursrechten moeten zijn om zijn universele vredesboodschap een zo groot mogelijke internationale verspreiding te geven.

Theologie voor wereldvrede

De verdienste van Tolstoj is dat hij de boodschap van universele wereldvrede een theologische basis heeft gegeven met zijn radicale interpretatie van de Bergrede van Christus. Zijn visie staat haaks op de houding van de dogmatische kerken die geweld vanaf de vierde eeuw mede hebben gelegitimeerd en gepraktiseerd in Kruistochten, inquisitie en kettervervolgingen. Tolstoj biedt een uitweg uit het geweld en 'wij-zij'-denken in al zijn werken van na 1880. Maar hij is overal, ook in Nederland, doodgezwegen zoals met veel profeten in de geschiedenis is gebeurd.

Missie

Zijn missie was de mensheid weer terug te brengen naar de weg, de waarheid en het leven die Christus wees naar een toekomst van liefde, vrede en gerechtigheid. Hij ziet daarin een taak voor een nieuwe christelijke beweging in al haar pluriformiteit zoals het geval was vóór het concilie van Nicea. Volgens Tolstoj is van de Kerk als instituut geen heil meer te verwachten. Mensen dienen slechts de leefregels van Christus na te leven. Deze leidt hij af uit de Bergrede: a. niet boos worden en geen boosheid uitlokken; b. blijf trouw aan je eerste (ge)liefde; c. nooit

een eed zweren en niet oordelen of veroordelen; d. het kwaad niet met geweld bestrijden maar met vreedzame middelen en e. nationalisme is uit den boze, dus geen wij-zij-denken. Als mensen deze leefregels toepassen, dan komt in de visie van Tolstoj het Koninkrijk Gods dichterbij. Interessant en baanbrekend is dat deze leefregels, ontdaan van dogma's, door alle volken, religies en culturen kunnen worden onderschreven en aldus een basis vormen voor een universele wereldvrede. Dat is het profetisch perspectief dat Tolstoj schetst.

Betekenis

Deze visie van Tolstoj kan juist in onze tijd van grote betekenis zijn nu de mensheid is in een cruciale fase van haar bestaan is beland, waar sociale ongelijkheid, overconsumptie, (kern) bewapening, milieuaantasting en uitputting van grondstoffen het leven op aarde ernstig bedreigen. Een nieuwe visie is noodzakelijk en Tolstoj inspireert ons tot radicale morele keuzes. Zijn vredesboodschap en geloofvisie zijn tijdloos en bijzonder actueel. Het denken van Tolstoj komt sterk overeen met christelijke denkers als Huub Oosterhuis, Brian McLaren, Gregory Boyd en Karen Armstrong, die echter niet naar Tolstoj verwijzen. Toch was hij hen minstens tachtig jaar voor. Zijn christelijke visie verdient daarom meer aandacht. ●

Sieuwert Haverhoek (1945) vertaalde de latere geschriften van Tolstoj vanuit het Engels. Hij geeft lezingen over Tolstoj en zijn gedachtegoed. E-mail: sieuwert.haverhoek@gmail.com. De vertaalde werken worden gratis ter beschikking gesteld. Het betreft 'Wat Ik Geloof', 'Het Koninkrijk Gods is Binnen in U!', 'Brief aan een Hindoe', 'De Wet van de Liefde en de Wet van Geweld' en 'De Eerste Stap'.